

www.e-rara.ch

**Omnium operum divi Eusebii Hieronymi Stridonensis Tomus
primus[-nonus]**

Hieronymus, Sophronius Eusebius

Apud inclytam Basileam, [1516]

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-150989>

[Hieronymus Hedibiae]

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

C Christum negando, negauit & spiritum: edisserat haeticus, quomodo nō peccet in spiritū, qui filium hominis denegauerit. Aut si spiritum sanctum hoc loco intelligendum patrem putat, patris nulla est a negatore mentio facta cum negaret. Petrus apostolus eo tempore quo ancillae interrogatione perterritus, dominum negauit: in filium hominis, an in spiritū sanctum uidetur cōmisisse peccatum? Si id quod ait, nescio hominem, ridicule uoluerit interpretari: nō christum eum negasse sed hominem, mēdacem faciet saluatorem, qui se, hoc est filium dei, negandum esse prādixerat. Si autem negauit filium dei, unde & amare fleuit: & trinam negationē, trina postea confessione deleuit: manifestum est peccatum in spiritū sanctum, ideo non posse dimitti, quod habeat blasphemiam: ut cum uideas in uirtutibus deum, Beelzebub calumnieris in factis. Doceat igitur aliquem negatorem Beelzebub uocasse Christum, & ultro referam gradum, negatorem non posse ueniam consequi post ruīnam. Aliud est tormentis credere & se christianum negare: aliud Christum diabolum dicere, sicut tibi ipsa scriptura, atq; contextus lecta attentius potuerunt demonstrare. Fuerat quidem prolixius differendum: sed quoniam amicis & qui ad nostrum hospitium conuenerunt, praesentiam nostram negare non possumus, & tibi non statim respondere, admodum uisum est arrogantis: latam disputationem, breui sermone comprehendimus: ut non tam epistolam q̄ cōmentariolum dictaremus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Apparet hanc Hedibiam eruditam mulierem fuisse, utpote ab eruditis ortam, Paterio rhetore & Delphidio, proinde per Apodemium in Bethlehem missum, proponit diuo Hieronymo duodecim quaestiones quas ille explicat.

HIERONYMVS HEDIBIAE.

D

Gnota uultu, fidei mihi ardore notissima, de extremis Galliae finibus in Bethlemitico rure latitantem, ad respondendum prouocas, de sanctarum quaestiuiculis scripturarum: per hominem dei, filium meum Apodemium cōmentariolum dirigens: quasi uero nō habeas in tua prouincia disertos uiros, & in lege dei perfectos: nisi forte experimentum magis nostri, q̄ doctrinā flagitas: & uis scire, quid de his quae ab alijs audisti, nos quoq; sentiamus. Maiores tui Paterius atq; Delphidius, quorum alter anteq̄ ego nascerer, rhetoricam Romae docuit: alter me iam adolescentulo, omnes Gallias prosa uersuq; suo illustrauit ingenio, iam dormientes & taciti me iure reprehendunt, quod audeam ad stirpem generis sui quippiam mussitare: licet concedens eis eloquentiae magnitudinē, & doctrinam saecularium litterarum: merito subtraham scientiam legis dei: quā nemo accipere potest, nisi ei data fuerit a patre luminū, qui illuminat omnē hominē uenientē in hūc mundū: & stat medius credentium, qui in nomine eius fuerint congregati. Vnde libere profiteor: nec dictum superbe per timeo: me scribere tibi non in doctis humanae sapientiae uerbis, quā deus destructurus est, sed in uerbis fidei, spiritualibus spiritualia comparantē: ut abyssus ueteris testamēti inuocet abyssum euangelicam: in uoce cataractarum, id est prophetarum & apostolorum suorum, & ueritas dñi perueniat usq; ad nubes: quibus mandatū est: ne super incredulum Israel imbrem pluerent, sed ut rigarent arua gentilium, & torrentem spinarum ac mare mortuum dulcorarent. Ora igitur, ut uerus Eliseus, steriles in me & mortuas aquas uiuificet, & apostolorū sale qbus dixerat: Vos estis sal terrae: meū holusculum cōdiat, quia omne sacrificium quod absq; sale est, domino non offertur. Nec fulgore saecularis eloquentiae delecteris, quā uidit Iesus quasi fulgur cadentem de caelo: sed potius eum respice, qui nō habet decorem nec speciem: homo in plagis positus, & scies ferre infirmitatem: & quicquid ad proposita respondero, scias me non confidentia respondisse sermonis, sed eius fide, qui pollicitus est: Aperi os tuum & ego implebo illud.

Quaestio Prima.

I Nterrogas quomodo perfectus esse quis possit, & quomodo uiuere debeat uidua, quae sine liberis derelicta est. Hoc idem in euangelio legis doctor interrogat. Magister, quid faciens

A faciens, uitam æternam possidebo: Cui respondit dominus: Madata nosti: Dicit ille: Quæ Iesus autem dixit: Non homicidium facies, non adulterium, non furtum, non falsum dices testimonium: honora patrem & matrem, & diliges proximum tuum sicut teipsum. Et illo dicente: hæc omnia feci: dominus intulit: Vnum tibi deest. Si uis esse perfectus: uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus: & ueni sequere me. Itaq; & ego tibi domini nostri respondebo sermonibus. Si uis esse perfecta: & tollere crucem tuam, & sequi dominum saluatorem, & imitari Petrum dicentem: Ecce nos dimisimus omnia & secuti sumus te: uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere saluatorem. Non dixit, da filiis, da fratribus, da propinquis: quos etiã si haberes, iure his dominus præferretur, sed da pauperibus: imo da Christo, qui in pauperibus pascitur: Qui cum diues esset, pro nobis pauper factus est: qui loquitur in tricesimonono psalmo: Ego autem medicus sum & pauper: & dominus sollicitus est pro me. Statimq; quadragesimi psalmi de eo exordium est: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Intelligentia opus est, & post intelligentiam beatitudine, qui sit egenus & pauper. Non utiq; ille qui mendicitate & squalore coopertus est, & tamen non recedit a uitis: sed de quibus apostolus loquitur: Tantum ut pauperum memores essemus. Ob quorum refrigeria laborat Paulus & Barnabas in ecclesijs gentium, ut collectæ fierent per primam sabbati: & hanc ipsam oblationem, nõ per alios sed per se deferre festinant, his qui suas pro Christo amiserunt substantias, qui persecutiones passi sunt, qui dixerunt patri suo & matri, uxoribus & liberis: Non nouimus uos. Hi impleuerunt uoluntatem patris, & audierunt dicentem dominum saluatorem: Mater mea & fratres mei hi sunt qui faciunt uoluntatem patris mei. Et hæc dicimus, non quod in pauperes Iudæos siue gentiles & omnino cuiuslibet gentis pauperes, prohibeamus faciendam eleemosynã, sed quod christianos & credentes pauperes, incredulis præferamus: & inter ipsos christianos sit multa diuersitas, utrum peccator an sanctus sit. Vnde & Apostolus passim in omnes misericordiam probans, infert: maxime in domesticos fidei. Domesticus fidei est, qui eadem tibi religione cõiungitur: quæ a consortio fraternitatis peccata non separant. Quod si de inimicis quoq; nobis præcipitur: ut si esurierint, demus eis cibum: si sitierint, demus eis potum: & hæc facientes congregemus carbones super caput eorum, quanto magis de his qui non sunt inimici, & qui christiani sunt atq; sancti: Neq; uero hoc quod dicitur: hoc enim faciens, carbones ignis congregabis super caput eius, in malam partem accipiendum est, sed in bonam. Quãdo enim inimicis nostris præbemus beneficia: maliciam eorum nostra bonitate superamus, & mollimus duriciam, iratumq; animum ad molliciem & beneuolentiam flectimus: atq; ita congregamus carbones super capita eorum, de quibus scriptum est: Sagittæ potentis acutæ: cum carbonibus desolatorijs: ut quomodo de altari a seraphim carbo sublati, prophetæ labia purgauit: ita & inimicorum nostrorum peccata purgantur: & uincamus in bono malum, & benedicamus maledicentibus: & imitemur patrem nostrum, qui solus suum oriri facit super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos. Igitur & tu quia paucos habes filios, plurimos fac tibi amicos, de iniquo mamonã, qui te recipiant in æterna tabernacula. Pulchre dixit, de iniquo. Omnes enim diuitiæ de iniquitate descendunt: & nisi alter perdiderit, alter non potest inuenire. Vnde & illa uulgata sententia mihi uidetur esse uerissima. Diues aut iniquus, aut iniqui hæres. Quod cum legis doctor audisset: & ferre non posset: quia habebat diuitias multas, cõuersus dominus ad discipulos ait: Quã difficile, qui diuites sunt intrare possunt in regna cœlorum. Non dixit impossibile, sed difficile: licet exemplum posuerit impossibilitatis. Facilius est camelum per foramen acus transire, q̃ diuitem intrare in regnum dei. Hoc autem non tam difficile est q̃ impossibile. Nunquã enim fieri potest, ut camelus transeat per foramen acus. Nunq̃ igitur diues intrare poterit regna cœlorum. Sed camelus tortuosus & curuus est: & graui sarcina prægrauatur. Et nos ergo quãdo prauas ingredimur semitas: & rectam domini uiam dimittimus: & oneramus mundi diuitijs: siue pondere delictorum, regnum dei ingredi non ualeamus. Quod si deponamus grauissimam sarcinam, & assumamus nobis pennas columbæ: uolabimus & requiescemus: & dicet nobis: Si dormiatis inter medios ceros, pennæ columbæ deargentata: & posteriora dorsi eius in pallore auri. Dorsum nostrum quod prius informe erat: &

C graui sarcina premebatur: habeat nitorem auri, quod interpretatur in sensu: & alas de argen-
 ras, quæ intelliguntur eloquia scripturarû, & regnû dei intrare poterimus. Dicunt apostoli se om-
 nia quæ sua fuerant dimisisse: & mercedē pro hac uirtute audacter exposcūt. Quibus respondit
 dñs. Om̃is q̃ relinqt domũ, aut fratres, aut sorores, aut patrē, aut matrē, aut uxorē, aut filios, aut
 agros, ppter nomē meũ, cētuplũ accipiet: & uitā æternā possidebit. O quāta beatitudo, p̃ paruis
 magna recipere, æterna pro breuibus, pro morituris semp̃ uiuentia: & habere dñm debitore. Si
 qua autem uidua habet liberos, & maxime si nobilis familiæ est, egentes filios non dimittat, sed
 ex æqualitate, & ut meminerit primũ animæ suæ, & ipsam putet esse de filijs: & partiatur potius
 cum liberis q̃ omnia filijs derelinquat: imo Christum liberorũ suorũ faciat cohæredē. Respon-
 debis, difficile est, durum est, & contra naturā. Sed dñm audies tibi respondentē: Qui potest ca-
 pere, capiat. Et si uis esse perfecta, nō tibi iugum necessitatis imponit, sed potestati tuæ liberum
 concedit arbitrium. Vis esse perfecta, & in primo stare fastigio dignitatis: fac quod fecerunt apo-
 stoli, uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere saluatore, & nudā solāq; crucē, nuda
 sequaris & sola. Non uis esse perfecta, sed secundum uis tenere gradum uirtutis: dimitte omnia
 quæcũq; habes, da filijs, da propinquis. Nemo te reprehēdit si inferiora secteris, dũmodo illam
 scias tibi iure prælatā, quæ elegerit prima. Dices, hoc apostolorũ est & uirorũ: mulierē autē nobi-
 lem nō posse omnia uendere, quæ multis adiuuētis huius uitæ indigeat. Audi igitur Aposto-
 lum cōmonentē: Non ut alijs refrigeriũ: uobis autē tribulatio: sed ex æqualitate, uestra abundā-
 tia illorũ sustentet inopiā: ut & illorũ abundantia, uestra inopiā sit supplementũ. Vnde inquit
 dñs: Qui habet duas tunicas, det alteram nō habenti. Quid si Scythiæ frigora sint, & alpinæ ni-
 ues: quæ nō duabus & tribus tunicis, sed uix pecudũ pellibus repellunt? Quicquid ergo corpori
 nostro sufficere potest, & humanæ succurrere imbecillitati, quos nudos natura pfudit: hoc una
 appellāda est tunica: & quicqd in præsentibus alimētis necessariũ est, hoc unius diei uictus ap-
 pellatur. Vnde præceptũ est: Non cogitetis de crastino, hoc est de futuro tēpore. Et Apostolus:
 Habētes (inquit) uictum & uestitũ, his contenti sumus. Si plus habes q̃ tibi ad uictũ uestitũq;
 necessariũ est, illud eroga, & in illo debitricē esse te noueris. Ananias & Sapphira Apl̃i meruere
 sententiā: quia sua timide reseruarũt. Ergo ne (inquires) puniēdus est qui sua non dedit? Mini-
 me. Ideo puniti sunt: quia mentiri uoluerũt spiritui sancto: & reseruantes necessaria uictui suo,
 quasi perfecte sæculo renunciantes, uanam gloriam sectabantur. Alioquin licet libere uel dare
 uel nō dare. Quanq̃ ei qui cupiat esse perfectus, præsens paupertas, futuris diuitijs compensan-
 da sit. Quomodo autem uidua uiuere debeat, breui sermone comprehendit Apostolus dicens:
 Vidua que in delictijs est, uiuens mortua est: & nos in duobus libellis quos ad Furiam & Salui-
 nam scripsimus, plenius dictum putamus.

Quæstio Secunda.

Quomodo accipiendum sit illud saluatoris apud Matthæum: Dico autem uobis: non
 bibam amodo de hoc genimine uitis, usq; in diem illum quo bibam illud nouum
 uobiscum in regno patris mei. Ex hoc loco quidam mille annorum fabulam struunt:
in quibus Christum regnaturum corporaliter esse contendunt: & bibiturum ui-
num, quod ex illo tempore usq; ad consummationem mundi non biberit. Nos autem audia-
 mus panem, quem fregit dominus, deditq; discipulis suis, esse corpus domini saluatoris, ipso di-
 cente ad eos: Accipite & comedite, hoc est corpus meum: & calicem illum esse, de quo ite-
 rum locutus est: Bibite ex hoc omnes: hic est sanguis meus noui testamenti: qui pro mul-
 tis effundetur. Iste est calix de quo in propheta legimus: Calicem salutaris accipiam. Et ali-
 bi. Calix tuus inebrians q̃ præclarus est. Si ergo panis qui de cœlo descendit, corpus est do-
 mini: & uinum quod discipulis dedit, sanguis illius est noui testamenti, qui pro multis effu-
 sus est in remissionem peccatorum: Iudaicas fabulas repellamus, & ascendamus cum domi-
no cœnaculum magnum, stratum atq; mundatum: & accipiamus ab eo sursum calicem noui
testamēti: ibiq; cū eo pasca celebrātes, inebriemur ab eo uino sobrietatis. Non em̃ est regnũ dei
 cib⁹ & potus, sed iusticia & gaudiũ, & pax in spũ sancto. Nec Moyse dedit nobis panē uerũ, sed
 dominus

Vnde dicitur
 in Mathæo

A dominus Iesus: ipse conuiuia & conuiuium: ipse comedens & qui comeditur: Illius bibimus sanguinem, & sine ipso potare non possumus: & quotidie in sacrificijs eius de genimine uitae uerae, & uinea Sorec, quae interpretatur, electa, rubentia musta calcamus: & nouum ex his uinum bibimus de regno patris: nequaquam in uetustate litterae, sed in nouitate spiritus: cantantes canticum nouum: quod nemo potest cantare, nisi in regno ecclesiae, quod regnum patris est. Hunc panem & Iacob patriarcha comedere cupiebat, dicens: Si fuerit dominus deus mecum: & dederit mihi panem ad uescendum, & uestimentum ad operiendum. Quotquot enim in Christo baptizamus, Christum induimus: & panem comedimus angelorum: & audimus dominum praedicantem: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem eius qui me misit patris, ut impleam opus eius. Faciamus igitur uoluntatem eius qui misit nos patris: & impleamus opus eius: & Christus nobiscum bibit in regno ecclesiae sanguinem suum.

Quaestio Tertia.

Qua causa sit, ut de resurrectione domini & apparitione, euangelistae diuersa narrauerint. In quibus primū quæris: cur Matthaeus dixerit: Vespere autē sabbati illucescente in una sabbati dominū surrexisse: & Marcus mane resurrectionē eius factam esse commemoret, ita scribens: Cum autem surrexisset, una sabbati, mane apparuit Mariae magdalene, de qua eiecerat septem dæmonia: & illa abiens, nuntiavit his qui cum eo fuerant lugentibus & flentibus. Illique audientes quod uiueret, & quod uidisset eum, non crediderunt ei. Huius quaestionis, duplex solutio est. Aut enim non recipimus Marci testimoniū, quod in raris fertur euangelijs: omnibus Graeciae libris pene hoc capitulum in fine non habentibus: praesertim cum diuersa atque contraria euangelistis ceteris narrare uideatur. Aut hoc respondendum, quod uterque uerum dixerit: Matthaeus, quando dominus surrexerit uespere sabbati. Marcus autem, quando eum uiderit Maria magdalene, id est, mane prima sabbati. Ita enim distinguendum est: Cum autem surrexisset: & parumper spiritu coartato, inferendum, prima sabbati mane apparuit Mariae magdalene: ut qui uespere sabbati (iuxta Matthaeum) surrexerat, ipse mane prima sabbati (iuxta Marcum) apparuerit Mariae magdalene. Quod quidem & Iohannes euangelista significat, mane eum alterius diei uisum esse demonstrans.

Quaestio Quarta.

Quomodo iuxta Matthaeum, uespere sabbati Maria magdalene uidit dominū resurgentem: & Iohannes euangelista refert eam mane una sabbati iuxta sepulchrū flere? Vna sabbati dies dominica intelligenda est: quia omnis hebdomada in sabbatū, & in primā, & secundā, & tertiā, & quartā, & quintā, & sextā sabbati diuiditur: quā ethnici, idolorū & elementorū nominibus appellant. Denique apostolus collectam pecuniae, quae indigentibus praeparabat, in una sabbati praecipit congregandā. Nec putandum est, Matthaeum & Iohannē diuersa sensisse: sed unum atque idem tempus, mediae noctis scilicet & gallorū cantus, diuersis appellasse nominibus. Matthaeus enim scribit: Vespere sabbati, id est sero, non incipiente nocte: sed iam profunda & magna ex parte transacta, apparuisse dominū Mariae magdalene: & apparuisse, uespere sabbati illucescentis in unam sabbati, seipsum interpretans quid dixisset, uespere sabbati: id est, appropinquante iam luce sequentis diei. Et Iohannē non absolute dixisset Vna autē sabbati uenit Maria magdalene mane ad sepulchrū, sed addidisse, cum adhuc essent tenebrae. Eiusdem igitur atque unius temporis, id est, mediae noctis atque gallorū cantus, alterū finē, alterū dixisse principiū. Mihi quae uidetur euangelistam Matthaeum, qui euangelium hebraico sermone conscripsit: non tam uespere dixisse quam sero: & eum qui interpretatus est, uerbi ambiguitate deceptum: non sero interpretatū esse, sed uespere. Quamquam consuetudo humani sermonis teneat sero non uesperū significare, sed tarde. Solemus enim dicere: sero uenisti, id est, tarde: & quae facere ante debueras, fac saltem sero, id est, tarde. Sin autē illud obijciatur: quomodo eadem Maria quae prius uiderat dominum resurgentem, postea ad sepulchrum eius flere referatur: hoc dicendum est: quod & sola & cum altera, siue cum alijs mulieribus memor beneficiorum, quae in se dominus contulerat, ad sepulchrum eius frequenter cucurrerit: & nunc adorauerit, quem uidebat: nunc fleuerit, quem quærebat absentem. Licet quidam duas Marias magdalenas de eodem uico Magdalo fuisse contendat: & alteram esse, quae in Matthaeo eum uiderit resurgentem.

LLL 4 tem: alterā,

Ctem: alteram, quæ in Iohanne eum quærebat absentem. Quatuor autem fuisse Marias, in euangelij legimus: unam matrem domini saluatoris: alteram materteram eius, quæ appellata est Maria Cleophe: tertiam Mariam matrem Iacobi & Iose: quartam Mariam magdalenam. Licet alij matrem Iacobi & Iose, materteram eius fuisse contendant. Nonnulli (ut se liberent quæstione) in Marco uolunt unam esse de Marijs: sed non additum cognomen magdalene: & ex superfluo scriptorum inoleuisse uicio, quod primum euangelista non scripserit. Nobis autem simplex uidetur & aperta responsio, sanctas fœminas, Christi absentiam non ferentes: per totam noctem, non semel, nec bis, sed crebro ad sepulchrum domini cucurrisse: præsertim cum terremotus, & saxa diruta, & sol fugiens, & rerum natura turbata, & (quod his maius est) desiderium saluatoris somnum ruperit fœminarum.

Quæstio Quinta.

Quomodo iuxta Matthæum, Maria magdalene uesperæ sabbati cum altera Maria aduoluta sit pedibus saluatoris: cum secundum Iohannem, audierit a domino: Noli me tangere, necdum enim ascendi ad patrem meum. Quæ prius uiderat dominum resurgentem cum altera Maria, & eius pedibus fuerat aduoluta: postea reuersa per noctem (domi enim ob desiderium eius manere non poterat) uenit ad sepulchrū. Cūq; lapidem quo monumentum fuerat clausum, uidisset ablatum, cucurrit ad Simonem Petrum, & ad alterum discipulum quem Iesus amabat plurimum, & dicit eis: Tulerunt dominum de monumento: & nescio ubi posuerunt eum. Error mulieris cum pietate sociatus est. Pietas in eo erat, quod desiderabat eum, cuius nouerat maiestatem. Error in eo, quod dicebat: Tulerunt dominum de monumento, & cetera. Deniq; cum Petrus & Iohannes introeuntes sepulchrum, uidissent linteamina separata: & sudarium quo caput domini fuerat inuolutum, seorsum positum: & resurrexisse crederent, cuius corpus non inuenerant in sepulchro: Maria stabat ad monumentū foris plorans. Cūq; se inclinasset, uidit duos angelos in albis sedentes in loco monumenti, ad caput & pedes, ubi positum fuerat corpus Iesu: ut sub tanta custodiæ dignitate, non crederet ab hominibus potuisse furari, qui ministris angelis seruabatur. Dicunt ei angeli, quos cernebat: Mulier quid ploras? secundum illud quod dominus loquebatur ad matrem: Quid mihi & tibi est mulier? nondum uenit hora mea: ut ex eo quod appellauerunt mulierē, arguerent frustra plorantē, & dicerent: Quid ploras? Intantum autem Maria magdalene obstupescit torpuit: & fidem miraculis territa, quasi in caligine possidebat: ut ne angelorum quidem præsentium sentiret aspectum: sed muliebriter responderet, & diceret: Ideo ploro, quia tulerunt dominum meum: & nescio ubi posuerunt eum. O Maria, si dominum credis & dominum tuum, quomodo arbitraris ab hominibus sublatum? Nescio (inquit) ubi posuerunt eum. Quomodo nescis, quem paulo ante adorasti? Cūq; uideret angelos: & quos cernebat, ignoraret: stupore perterrita, huc atq; illuc faciem circumferebat, nihil aliud nisi dominum uidere desiderans: conuersaq; retro, uidit Iesum stantem: & nesciebat, quia Iesus erat. Non quod iuxta Manichæum & alios hæreticos formam dominus uultumq; mutasset: ut pro uoluntate diuersus ac uariis uideretur: sed quod Maria stupefacta miraculo, hortulanum putaret: quem tanto studio requirebat. Itaq; & dominus iisdem uerbis, quibus & angeli loquitur ad eam: Mulier quid ploras? Addiditq; de suo, quem quæris? At illa respondit: Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi, ubi posuisti eum: & ego eum tollam. Hic dominum non de confessione ueræ fidei saluatorem uocat: sed humilitate & timore hortulano defert obsequium. Et uide, quanta ignorantia. Quem custodiebat cohors militum, cuius sepulchro angeli præsidebant, ab uno hortulano arbitratur ablatum: & ignorans imbecillitatem fœmineam, tantarum se uirium repromittit, & credit, ut corpus uiri & perfectæ ætatis: quod (ut cetera taceam) centum libris myrrhæ circumlitum erat, existimaret ab una & pauca muliere posse portari. Cūq; Iesus appellasset eam, atq; dixisset: Maria, ut quem facie non agnoscebat, uoce intelligeret: illa in errore persistens, nequaquæ dominum, sed Rabbi, id est, magistrum uocat. Et uide quanta turbatio: quem hortulanum putans, dominum nuncupauerat: dei filium resurgentem, magistrum uocat. Itaq; ad eam, quæ quærebat uiuentem cum mortuis: quæ errore fœmineo & imbecillitate muliebri huc illucq; currebat

A currebat, & corpus quærebat occisi: cuius pedes uiuentis tenuerat: loquitur dominus & dicit: Noli me tangere: tibi enim nondum ascendi ad patrem meum. Et est sensus: Quem mortuum quæris, uiuentem tangere non mereris. Si me necdum putas ascendisse ad patrem, sed hominū fraude sublatum, meo tactu indigna es. Hoc autem dicebat: non ut studium quærentis obtunderet, sed ut dispensationē carnis assumptæ, in diuinitatis gloriam sciret esse mutatā: & nequaquā corporaliter uellet esse cum domino, quē spiritualiter credere deberet regnare cum patre. Vnde & apostoli maioris fidei sunt, qui absq; angelorum uisu, absq; ipsius saluatoris aspectu, postq; corpus eius in monumento non reppererant, crediderunt eum ab inferis surrexisse. Alij putant primum esse quod a Iohanne narratum est: uenisse Mariam magdalenam ad sepulchrum: & uidisse reuolutum lapidem a monumento: & postea regressam cum apostolis, Petro & Iohanne, solam ad monumentum remansisse: & idcirco adhuc incredulam, a domino fuisse correptam: reuersamq; domum, rursus ad sepulchrum uenisse cum Maria: & ab angelo monitam, exeuntem de monumento, adorasse dominum: & tenuisse pedes eius, quando ab eo pariter audierūt: Auete. Et illæ acceperunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Quæ intantum profecerunt, ut mittantur ad apostolos: & audiant primū, nolite timere: secundo, ite nunciate fratribus meis: ut eant in Galilæam, ibi me uidebunt.

Quæstio Sexta.

Quomodo custodiēte militum turba, Petrus & Iohannes libere ingressi sint sepulchrū, nullo prohibente custodū. Hac uidelicet causa, quia uespere sabbati quæ lucebat in prima sabbati, uenit Maria magdalene, & altera Maria uidere sepulchrū. Et ecce terremotus factus est magnus. Angelus quoq; domini descendit de cælo: & accedens reuoluit lapidē, & sedebat super eum: eratq; aspectus eius sicut fulgur: & uestimentū illius, sicut nix. Præ timore autem eius perterriti sunt custodes: & facti sunt uelut mortui. Igitur qui fuerant tanto timore perterriti, ut putarentur mortui: aut dimisisse sepulchrum & fugisse credendi sunt: aut ita corpore & animo obtorpuisse: ut non dicam uiros, sed ne mulierculas quidem sepulchrum intrare cupientes auderent prohibere. Magnus enim timor eos exterruerat, uidentes lapidem reuolutum: & terremotum factum, non ex more solito: sed tam magnum, qui cuncta concuteret: & euerfionem terræ, funditus minaretur. Angelum quoq; descendisse de cælo, tam claro uultu: ut non lampadem & humana lumen arte succensum: sed fulgur imitaretur cæli, quo illustrant omnia. Vnde & in tenebris uidere potuerunt. Itaq; libere introeunt. Viderat enim Maria magdalene, quæ eis nunciauerat lapidem reuolutum: & corpus domini de monumento esse sublatum. Angelum autem non putemus idcirco uenisse, ut aperiret sepulchrum domino resurgenti: & reuolueret lapidem: sed postq; dominus resurrexit, hora qua ipse uoluit, & quæ nulli mortaliū cognita est, indicasse quod factum est. Et sepulchrum uacuum reuolutione lapidis, & sui ostendisse præsentia: quæ omnia uidebantur, splendore faciei ipsius, & horrorem tenebrarum fulgoris claritate uincente.

Quæstio Septima.

Quomodo Matthæus & Marcus scribant apostolis mandatum per mulieres, ut irent in galilæam dominum reuisuri: cum Lucas & Iohānes, Hierosolymis ab illis uisum esse perhibeant. Aliud est undecim se offerre discipulis, qui propter metum iudæorū absconditi erant: quando ad eos clausis ingressus est ianuis: & putantibus, quod uideret in spiritu: manus & latus obtulit, clauis & lancea uulneratum: aliud quando secundum Lucam, præbuit se eis in multis argumentis per dies quadraginta, apparens eis & loquens de regno dei: & conuescens præcepit eis, ab Hierosolymis ne discederent. In altero enim pro cōsolatione timentium uidebatur: & uidebatur breuiter, rursusq; ex oculis tollebatur. In altero autē tanta familiaritas erat: & perseuerantia, ut cum eis pariter uesceretur. Vnde & Paulus apostolus refert eum quingentis simul apparuisse discipulis. Et in Iohanne legimus, quod piscantibus apostolis in litore steterit, & partem assi piscis fauūq; comederit: quæ ueræ resurrectionis indicia sunt. In Hierusalem autem nihil horum fecisse narratur.

Quid significet quod in euāgelista Matthæo scriptum est: Iesus autē clamans uoce magna, emisit spiritum: & uelum templi scissum est, in duas partes

Quæstio Octaua.

2 duas partes, a summo usq; deorsum, & terra mota est, & petra scissae sunt, & monumēta apta sunt: & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem eius, uenerunt in sanctam ciuitatem & apparuerunt multis. De hoc loco in iisdem Matthaei commentarijs disseruimus. Primūq; dicendum, quod diuinā sit potentia, ponere animam quando uoluerit, & rursus accipere eam. Deniq; Centurio audiēs eum dixisse ad patrē: In manus tuas cōmendo spiritum meum: & statim spiritum sponte dimisisse: commotus signi magnitudine, ait: Vere dei filius erat iste. Velum quoq; templi scissum est in duas partes: ut cōpleretur illud quod refert Iosephus, praesides tēpli dixisse uirtutes: trāseamus ex his sedibus. In euangelio autem quod Hebraicis litteris scriptum est, legimus: non uelum templi scissum, sed superliminare templi mirae magnitudinis corruisse. Terra (inquit) mota est: pendentem dominū suum ferre non sustinens: & petrae scissae sunt, ut indicarent duriciā Iudaeorū, qui praesentem dei filium intelligere noluerunt: & monumenta aperta sunt: in signum futurae resurrectionis, multaq; sanctorum corpora exeuntia de sepulchris: uenerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Sanctam ciuitatem, Hierosolymam debemus accipere, ad distinctionē omnium ciuitatum, quae tunc idolis seruebant. In hac enim sola fuit templum, & unius dei cultus, & uera religio: & non omnibus apparuerunt, sed multis, qui resurgentem dominum susceperunt. Deinde iuxta Anagogen dicendū est, quod indamante Iesu & emittente spiritum: uelū templi scissum sit in duas partes, a summo usq; deorsum: & omnia legis sint reuelata mysteria: ut quae prius recondita tenebantur, uniueris gentibus proderentur. In duas autem partes, in uetus & nouum testamentum: & a summo usq; deorsum: ab initio mundi, quando homo conditus est: & reliqua quae facta sunt in medio, sacra narrat historia, usq; ad consummationē mundi. Et quaerendum, quod uelum templi scissum sit, exterius an interius: Mihi uidetur in passione domini illud uelum esse conscissum, quod in tabernaculo & in templo foris positum fuerat: & appellabatur exterius. Quia nunc ex parte uidemus: & ex parte cognoscimus. Cum autem uenerit qd perfectum est: tunc & uelum interius dirumpendum est: ut omnia quae nunc nobis abscondita sunt, domus dei sacramēta, uideamus. Videamus qd significet duo cherubim: qd oraculū, quid uas aureum in quo manna reconditum fuit. Nunc enim per speculum uidemus in aenigmate: & cum historiae nobis uelum scissum sit: ut ingrediamur atrium dei, tamen secreta eius & uniuerfa mysteria quae in coelesti Hierusalem clausa retinentur, scire non possumus. Igitur in passione domini terra commota est: iuxta illud quod scriptū est in Aggæo. Adhuc semel, & ego mouebo cælum & terram: & ueniet desyderatus cunctis gentibus: ut ab oriente & occidente ueniant & recumbant cum Abraham, Isaac, & Iacob. Et petrae scissae sunt: dura corda gentilium: siue petrae, uniuerfa uaticinia prophetarum, qui & ipsi a petra Christi, cum apostolis petra uocabulum acceperunt: ut quicquid in eis duro legis uelamine claudebatur, scissum pateret gentibus. Monumenta quoq; de quibus scriptum est: Vos estis sepulchra extrinsecus dealbata, quae intus plena sunt ossibus mortuorū: ideo sunt aperta, ut egredierentur de his, qui prius in infidelitate mortui erant, & cum resurgente Christo atq; uiuente uiuerent, & ingrederentur coelestem Hierusalem: & haberent municipatum, nequaquā in terra, sed in cælo: morientesq; cum terreno Adam, resurgerent cum Adam supercoelesti. Porro scdm litteram, nulli uiolentum esse uideatur, mortuo saluatore appellari Hierusalem sanctam ciuitatem: cum usq; ad destructionem eius semper apostoli templum ingressi sint, & ob scandalum eorum qui de Iudaeis crediderant: legis excuerint cerimonias. Intantum autem Hierusalem amauit dominus: ut flieret eam & plangeret, & pendens in cruce loqueretur. Pater ignosce illis: quod enim faciunt, nesciunt. Itaq; impetrauit, quod petierat: multaq; statim de Iudaeis milia crediderunt, & usq; ad quadragesimū secundum annum datum est tempus poenitentiae. Post quos perseuerantibus illis in malicia, egressi sunt duo ursi de syluis gentium Romanarum, Vespasianus & Titus, & blasphemantes pueros ascendente uero Eliseo in domum dei (hoc enim interpretatur Bethel) uoce consona illudentes interfecerunt, atq; lacerauerunt: & ex eo tempore Hierusalē non appellat ciuitas sancta: sed sanctitatem & pristinum nomen amittens: spūaliter uocat Sodoma & Aegyptus: ut aedificet pro ea ciuitas.

A ciuitas noua, quam fluminis impetus latificat: & de cuius medio egreditur fons, qui totius orbis amaritudinem mitigauit: ut miserabilis Israel, ruinas templi, nudatis plangat lacertis: & in Christo turba credentium, noua quotidie uideat ecclesiae tecta consurgere, & dicat Sion: Angustus mihi locus est: impleaturque illud quod in Esaia scriptum est: Et erit sepulchrum eius indyctum.

Quaestio

Nona

Vomodo saluator secundum Iohannem insufflauit spiritum sanctum in sanctos apostolos: & secundum Lucam post ascensionem se missurum repromittit. Huius quaestiones perfacilis solutio est, si docere apostolo Paulo, spiritus sancti diuersas gratias nouerimus. Scribit enim in prima ad Corinthios epistola: Diuisiones donorum sunt, idem uero spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum sunt, idem autem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus, ad id quod expedit. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiae: alij sermo scientiae secundum eundem spiritum. Alij gratia sanitatum in uno spiritu: alij fides in eodem spiritu: alij operatio uirtutum: alij prophetia: alij discretio spirituum: alij genera linguarum: alij autem interpretatio sermonum. Haec autem omnia operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Ergo dominus qui post resurrectionem suam iuxta Lucae euangelium dixerat: Ecce ego mittam promissionem patris mei in uos: Vos autem sedete in ciuitate quoadusque induamini uirtute ex alto: Et iuxta eundem in apostolorum actibus est locutus: praecipit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris: quam audistis (inquit) per os meum: quia Iohannes quidem baptizauit aqua, uos autem baptizabimini in spiritu sancto, non post multos hos dies: Rursum in fine euangelij secundum Iohannem: eo die quo resurrexerat, id est die dominica, clausis ianuis ad apostolos introisse narratur, & dixisse eis secundo, Pax uobis: & intulisse: Sicut misit me pater, & ego mitto uos: hoc cum dixisset, insufflauit, & dixit eis: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt. Prima igitur die resurrectionis, acceperunt spiritus sancti gratiam: qua peccata dimitterent & baptizarent: & filios dei facerent, & spiritum adoptionis credentibus largirentur: ipso saluatore dicente: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt. Die autem pentecostes eis amplius repromissum est, ut baptizarentur spiritu sancto, & induerentur uirtute ex alto, qua Christi euangelium cunctis gentibus praedicarent: iuxta illud quod in sexagesimo septimo psalmo legimus. Dominus dabit uerbum euangelicantibus uirtute multa: ut haberent operationem uirtutum, & gratiam sanitatum: & praedicaturi multis gentibus, acciperent genera linguarum: ut iam tunc cognosceretur, qui apostolorum quibus deberent gentibus nunciare. Denique apostolus Paulus qui de Hierusalē usque ad Illyricum praedicauit, & inde per Romam ad Hispaniam ire festinat, gratias agit deo: quod cunctis apostolis magis linguis loquatur. Qui enim multis gentibus annunciaturus erat, multarum linguarum acceperat gratiam. Quae repromissio spiritus sancti die decima post ascensionem saluatoris expleta est, Luca referente, qui scripsit: Cum compleretur dies pentecostes: erant omnes pariter in eodem loco: & factus est repente de caelo sonus tanquam aduenientis spiritus uehementis: & repleuit totam domum ubi erant sedentes, & apparuerunt illis dispartitae linguae tanquam ignis: seditque supra singulos eorum: & repleti sunt omnes spiritu sancto, & ceperunt loqui alijs linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Tunc completum est illud quod legitur in Iohel: Erit in nouissimis diebus dicit dominus: Effundam de spiritu meo super omnem carnem: Et prophetabunt filij uestri & filiae uestrae, seniores uestri sonia soniabunt, & iuuenes uestri uisiones uidebunt. Verbum autem effusionis significat gratiae largitatem, & id ipsum sonat, quod dominus repromisit: Vos autem baptizabimini in spiritu sancto non post multos hos dies. Intantum enim spiritu sancto baptizati sunt: ut repleatur tota domus ubi erant sedentes: & ignis spiritus sancti stationem in eis inueniret optatam, linguaeque diuideret: & secundum Esaia qui immunda labia habere se dixerat, purgaret labia eorum: ut euangelium Christi purius praedicarent. Et in Esaia quidem superliminare templi dicitur fuisse commotum: & repleta est omnis domus fumo, id est errore & tenebris, uerique ignorantia. In principio autem euangelij repletur spiritu sancto ecclesia, ut gratia eius atque feruore, omnium credentium peccata purgentur. Et igne spiritus sancti, quem dominus missurum esse se

C esse se dixerat, prædicatura Christum lingua sanetur. Non ergo Iohannes Lucasque discordant: ut quod ille primo resurrectionis die datum esse significat: hic quinquagesimo die uenisse describat: sed profectus apostolicus est: ut qui primo remittendorum peccatorum gratiam acceperat, postea acciperet operationes uirtutum, & cuncta donationum genera, quæ ab Apostolo descripta commemorauimus: & (quod magis necessarium erat) diuersitatem linguarum omnium gentium: ut annūciaturi Christum, nullo indigerent interprete. Vnde & in Lycaonia cum audissent Paulum & Barnabam loqui linguis suis: deos in homines conuersos esse credebant. Et re uera indumentum uirtutis, spiritus sancti gratia est: quæ possidentes, iudicum tribunalia & regum purpuras non timebant. Promiserat enim dominus prius quam pateretur, & dixerat: Cum autem tradent uos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim uobis in illa hora, quid loquamini. Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Ego autem audacter & tota libertate pronuncio, ex eo tempore quo apostoli domino crediderunt, semper eos habuisse spiritum sanctum: nec potuisse signa facere absque spiritus sancti gratia, sed pro modulo atque mensura. Vnde saluator clamabat in templo dicens: Qui sitit, ueniat ad me, & bibat: & qui credit in me, sicut dicit scriptura: flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Et in eodem loco infert: Nondum enim erat spiritus datus: quia Iesus nondum fuerat glorificatus: non quod non esset spiritus sanctus: dicente domino saluatore: Si autem ego in spiritu sancto eicio demonia: sed quia erat in domino, necdum totus in apostolis morabatur. Quæ obrem terrentur ad passionem eius, & negant, & Christum se nescire iurant. Postquam autem baptizantur in spiritu sancto, & infunditur in eos spiritus sancti gratia, tunc libere loquuntur ad principes Iudæorum: Obedire magis deo oportet, quam hominibus: mortuos suscitant: inter flagella latant, fundunt sanguinem pro Christo, & supplicijs suis coronantur. Nondum ergo erat spiritus in apostolis, nec de uentre eorum fluebant gratiæ spirituales, quia dominus necdum fuerat glorificatus. Quæ sit autem gloria, ipse in euangelio loquitur: Pater glorifica me gloria quam apud te habui, prius quam mundus esset. Gloria saluatoris, patibulum triumphantis est. Crucifigitur ut homo, glorificatur ut deus. Denique sol fugit, luna mutatur in sanguinem, terra motu insolito contremiscit: aperiuntur inferi, mortui ambulant, saxa rumpunt. Hæc est gloria, de qua loquebatur in psalmo: Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara. Ipsaque de se respondit gloria & dispensatio carnis assumptæ: Exurgam diluculo, ut impleatur uigesimi primi psalmi titulus, pro assumptione matutina. Hæc dicimus, non quod alium deum, alium hominem esse credamus, & duas personas faciamus in uno filio dei: sicut noua hæresis calumniatur: sed unus atque idem filius dei & filius hominis est: & quicquid loquitur: aliud referimus ad diuinam eius gloriam: aliud ad nostram salutem. Pro quibus non rapinam arbitratus est se esse æqualem deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens: factus obediens patri usque ad mortem: mortem autem crucis. Et uerbum caro factum est: & habitauit in nobis. Miror autem Montanum & insanas scæminas eius, abortiuos prophetas, domino promittente atque dicente: Vado & alium paracletum mittam uobis: & postea Luca euangelista narrante, quod apostoli acceperunt quod promissum est: id multo post tempore in se dicere fuisse completum. Apostolis enim promissum est: Ego mittam sponsonem patris mei in uos: & uos sedebitis in ciuitate, quoad usque induamini uirtute ex alto: & resurgens, in apostolos insufflauit, & non in Montanum, Priscillam & Maximillam: & illis, id est apostolis, ait: Quorum dimiseritis peccata, dimittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Apostolis inquit precepit, ne discederent ab Hierosolymis: sed expectarent promissionem patris. Et postea quod promissum est, expletum legimus. Repleti sunt omnes spiritu sancto, & coeperunt loqui alijs linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Spiritus enim sanctus ubi uult spirat. Et quando dicit dominus, alium paracletum mittam uobis, & se ostendit esse paracletum, qui appellatur consolator. Vnde & deus pater hoc censetur nomine, deus miserationum & totius consolationis. Si autem & pater consolator, & filius consolator, & spiritus sanctus consolator est: & in nomine patris & filij & spiritus sancti, quod intelligit deus, baptizantur credentes, quorum unum diuinitatis & consolatoris est nomen: eorum & una natura est. Hic spiritus sanctus, non solum in apostolis, sed etiam in prophetis fuit: de quo Dauid orabat, dicens: Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Et Daniel spiritum dei habuisse narratur: & Dauid in spiritu loquitur

A loquitur dixisse dñm dño suo, sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedū tuorum. Nec sine spiritu sancto prophetauerunt prophetae: & uerbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum: & quicqd patris & filij est, hoc idem & spū sancti est: & ipse spū sanctus cum mittitur, a patre & filio mittitur: in alio atq; alio loco, spiritus dei patris, & Christi spiritus appellatur. Vnde & in actibus apostolorū: qui Iohānis baptismo fuerant baptizati, & credebant in deum patrē & Christū: quia spiritū sanctū nesciebant, iterū baptizantur: imo tunc uerū accipiunt baptismum. Absq; eñ spiritu sancto, imperfectū est mysterium trinitatis. Et in eodem uolumine, Petrus Ananiæ & Sapphiræ dixisse narratur, quod mentientes spiritui sancto, non sint hominibus mentiti, sed deo.

Quæstio Decima.

Quid significet illud quod apostolus Paulus disputat ad Romanos, scribēs: Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? absit: usq; ad eum locum, ubi ait: Nisi dñs sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti fuissetus, & sicut Gomorra similes fuissetus.

Omnis quidē ad Romanos epistola, interpretatione indiget: & tantis obscuritatibus inuoluta est: ut ad intelligendā eā, spū sancti indigeamus auxilio: qui per Apostolum hæc ipsa dictauit: sed præcipue locus hic, in quo quidam uolentes dei seruare iusticiam, ex præcedentibus causis, dicunt electum in utero Rebeckæ Iacob, & abiectum Esau: sicut & Hieremias & baptista Iohānes eligūtur in utero: & ipse apostolus Paulus prædestinat in euangelium anteq̃ nascatur. Nobis autem nihil placet, nisi quod ecclesiasticū est, & publice in ecclesia dicere nō timemus: ne iuxta Pythagoram & Platonē & discipulos eorum, qui sub nomine christiano introducunt dogma gentilium, dicamus animas lapsas de cœlo esse: & pro diuersitate meritorū, in his uel in illis corporibus pœnas antiquorū luere peccatorū. Multoq; melius est simpliciter imperitiā confiteri, & inter cætera quæ nescimus, etiā huius loci obscuritatē refugere: q̃ dum uolumus dei probare iusticiam, Basilidis & Manichæi hæresim defendere, & Hiberas nēcias Aegyptiaq; portenta sectari. Dicamus igitur, ut possumus, & apostolicæ uoluntatis sequentes uestigia, ne punctū quidem (ut dicitur) atq; unguem transuersum, ab illius sententijs recedamus.

B Fleuerat supra, & dolori suo & consciētiæ, testem inuocauerat spiritū sanctū, quod fratres sui & cognati scđm carnem, id est Israelitæ, dei filium non recepissent: quorū fuit adoptio, & gloria, & testamentū, & legislatio, & cultura & promissio: ex quibus etiam ipse Christus scđm carnē de Maria generatus est uirgine: & tam continuo cordis dolore torquetur: ut ipse optet anathema esse a Christo, id est solus perire, ne omne Israeliticū genus pereat. Et quia hoc dixerat, statim uenientem e regione præuidit quæstionem. Quid ergo dicis? Omnes qui ex Israel sunt perierūt? Et quō tu ipse & cæteri apostoli, & infinita Iudaici populi multitudo, Christum dei filium recepistis? Quam ita soluit: Israel in scripturis sanctis dupliciter appellatur: & in duos diuiditur filios: In unū qui iuxta carnem est: & in alterū, qui iuxta repromissionē & spiritū. Abraham duos habuit filios, Ismael & Isaac. Ismael, qui scđm carnē natus, hæreditatē patris non accepit. Isaac, qui de repromissione generatus ex Sara est, semen dei appellatur. Scriptū est enim: In Isaac uocabitur tibi semen: id est, non qui filij carnis, hi filij dei: sed qui sunt filij repromissionis, isti existimantur in semine. Et hoc non solum in Ismael & Isaac accidisse conuincimus: sed etiam in duobus Rebeckæ filijs, Esau & Iacob: quorum alter abiectus, alter electus est. Et hoc totū dicit, ut in duobus prioribus fratribus, Ismael & Esau, populū Iudæorum abiectum esse significet: In posterioribus autem, hoc est in Isaac & Iacob, electū populū gentiū: uel eos qui ex Iudæis in Christum credituri erant. Et quoniā hoc uolens approbare, proposuerat testimonium nascentiū geminorū Esau & Iacob: de quibus scriptū est: Maior seruiet minori: Et in Malachia legimus: Iacob dilexi, Esau autē odio habui: ueniētem e latere quæstionē more suo pponit & dislerit: & hæc soluta, reuertitur ad id de quo cœperat disputare. Si Esau & Iacob necdum nati erant: nec aliqd egerant boni aut mali: ut uel demererent deum, uel offenderent: & electio eorū atq; abiectio, non merita singulorum, sed uoluntatē eligentis & abiicientis ostendit: quid ergo dicemus? Iniquus est deus? Scđm illud exemplum quo loquitur ad Moysen: Miserebor cui misertus fueros: & misericordiam prestabo, cui miserebor. Si hoc (inquit) recipimus ut faciat deus quodcūq; uoluerit, & absq; merito & operibus uel eligat aliquem uel condemnet: ergo non est uolentis neq;

Currentis, sed misereris dei: maxime cum eadem scriptura, hoc est idem deus loquatur ad Pharaonem: In hoc ipsum excitaui te: ut ostendam in te uirtutem meam, & annuncietur nomen meum in uniuersa terra. Si hoc ita est, & pro uoluntate sua miseretur Israeli, & indurat Pharaonem: ergo frustra quaeritur atque causatur nos uel bona non fecisse, uel fecisse mala: cum in potestate ipsius sit & uoluntate absque bonis & malis operibus uel eligere aliquem uel abicere, praesertim cum uoluntati illius humana fragilitas resistere nequeat. Quam ualidam quaestionem, scripturarum ratione contextam, & pene insolubilem, breui Apostolus sermone dissoluit, dicens: O homo, tu quis es qui respondeas deo? Et est sensus. Ex eo quod respondes deo: & calumniam facis, & de scripturis tanta perquiris, ut loquaris contra deum, & iusticiam uoluntatis eius incusas, ostendis te liberi esse arbitrij, & facere quod uis, uel tacere uel loqui. Si enim in similitudinem uas fictile te a deo creatum putas, & illius non posse resistere uoluntati: hoc considera: quia uas fictile non dicit figulo: quare me sic fecisti? Figulus enim habet potestatem de eodem luto aut eadem massa, aliud uas in honorem facere, aliud in contumeliam. Deus autem aequali cunctos sorte generauit: & dedit arbitrij libertatem, ut faciat unusquisque quod uult, siue bonum siue malum. Intantum autem dedit omnibus potestatem: ut uox impia disputet contra creatorem suum, & causas uoluntatis illius perscrutetur. Sin autem deus uolens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia uasa irae, apta ad interitum: ut ostenderet diuitias gloriae suae in uasa misericordiae, quae praeparauit in gloriam: quos & uocauit, non solum nos ex Iudaeis, sed etiam ex gentibus: sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & erit in loco ubi dictum est eis, non plebs mea uos, ibi uocabuntur filij dei uiui, & caetera quae sequuntur. Si (inquit) patientia dei indurauit Pharaonem: & multo tempore poenas distulit Israelis: ut iustius condemnaret, quos tanto tempore sustinuerat: non dei accusanda est patientia & infinita clementia, sed eorum duritia, qui bonitate dei, in perditionem suam abusi sunt. Alioquin unus est solis calor: & secundum essentias subiacentes, alia liquefacit, alia indurat, alia soluit, alia constringit. Liquatur enim cera, & induratur lutum: & tamen caloris non est diuersa natura. Sic & bonitas & clementia dei, uasa irae quae apta sunt in interitum: id est populum Israel indurat: uasa autem misericordiae quae praeparauit in gloriam, quae uocauit, hoc est nos: qui non solum ex Iudaeis sumus, sed etiam ex gentibus, non saluat irrationabiliter & absque iudicij ueritate: sed causis praecedentibus: quia alij non susceperunt filium dei: alij autem recipere sua sponte uoluerunt. Haec autem uasa misericordiae, non solum populus gentium est: sed etiam hi qui ex Iudaeis credere uoluerunt, & unus credentium effectus est populus. Ex quo ostenditur, non gentes eligi, sed hominum uoluntates: atque ita factum est: ut impleretur illud quod dictum est in Osee: Vocabo non plebem meam, plebem meam. hoc est populum gentium: & quibus prius dicebatur, non plebs mea uos: nunc uocantur filij dei uiui. Quod ne solum de gentibus dicere uideretur, etiam eos qui ex Israelitica multitudine crediderunt, uasa misericordiae & electionis appellat. Clamat enim Esaias pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiae saluae fient: hoc est, etiam si multitudo non crediderit, tamen pauci credent. Verbum enim consummatum atque breuiatum in sua deus aequitate librauit: ut humilitate & incarnatione Christi eos saluos faceret, qui in eum credere uoluissent. Hoc ipsum & in alio loco dixit Esaias: Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen: sicut Sodoma facti fuissetimus, & sicut Gomorra similes essemus. Cuncta testimonia proposuisset, quibus duplex uocatio praedicatur, & gentium & populi Iudaeorum, transit ad coherentem disputationem: & idcirco dicit gentes quae non sectabantur iusticiam, apprehendisse iusticiam: quia non superbierint, sed in Christum crediderint: Israelis autem magnam partem ideo corruisse: quia ostenderit in lapidem offensionis & petram scandali: & ignorauerit iusticiam dei: & quaerens suam statuere iusticiam, iusticiae dei quae Christus est, subijci noluerit. Legi in cuiusdam commentarijs sic respondisse Apostolum: ut magis implicuerit quam soluerit quaestionem. Ait enim ad id quod proposuerat: Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? Et non est uolentis neque currentis, sed misereris dei: & cuius uult miseretur: & quem uult indurat deus: & uoluntati eius quis potest resistere: sic Apostolum respondisse, O homo, qui terra & cinis es: audes facere quaestionem deo? & uas

A & uas fragile atq; testaceum, rebellas contra figulum tuum? Nunquid figmentum potest dicere ei qui se finxit: quare me sic fecisti? Aut non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidē uas in honorē, aliud uero in contumeliā? Aeterno igitur silentio conticesce: & scito fragilitatem tuam: & deo ne moueas quæstionem, qui fecit quod uoluit: ut in alios clāmens, in alios seuerus existeret.

Quæstio Vndecima.

Quid sit quod Apostolus scribit ad Corinthios in secunda epistola: Alijs odor mortis in mortem; alijs odor uitæ in uitam: & ad hæc quis tam idoneus? Totum loci huius capitulū proponamus: ut ex præcedentibus & sequentibus possint intelligi media quæ ex utroq; contexta sunt. Cum uenissem (ait) Troadem, propter euangelium Christi: & ostium mihi euidenter apertū esset in domino: non habui requiem spiritui meo, eo quod nō inuenerim Titum fratrem meum, sed uale faciens eis: profectus sum in Macedoniam. Deo autem gratia qui semper nos triumphat in Christo Iesu: & odorem noticiæ suæ per nos manifestat in omni loco: quia Christi bonus odor sumus deo: in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt: alijs quidē odor mortis in mortē, alijs autē odor uitæ in uitā. Et ad hæc quis tam idoneus? Non enim sumus, sicut plurimi uenundantes uerbum dei: sed ex sinceritate, sed sicut ex deo, coram deo in Christo loquimur. Narrat Corinthijs quæ fecerit, quæ passus sit: & quomodo in cunctis deo agat gratias: ut sub exemplo sui illos prouocet ad certandum. Veni (inquit) Troadem quæ prius Troia appellabatur: ut euāgelium Christi in Asia prædicarem. Cūq; mihi ostium apertum esset in domino: hoc est plurimi credidissent, siue per signa atq; uirtutes quæ in me operabatur deus, spes esset nascentis fidei & in domino succrescentis, nō habui requiem spiritui meo, hoc est, speratam consolationem inuenire non potui: eo quod Titum fratrem meum non inuenerim, siue quem ibi reperendum putabam, siue quē ibi audieram degere, uel qui uenturum esse illuc se dixerat. Quæ autem fuit tanta consolatio, & quæ requies spiritui in præsentia Titī: quem quia non inuenit, ualefaciens eis, profectus est in Macedoniam? Aliquoties diximus apostolum Paulum uirum fuisse doctissimum, & eruditum ad pedes Gamalielis, qui in apostolorum actibus concionatur, & dicit: Et nunc quid habetis cum hominibus istis? Si enim a deo est, stabit: si ex hominibus, destruetur. Cūq; Paulus haberet scientiam sanctarum scripturarum, & sermonis diuersarūq; linguarum gratiam possideret: unde ipse gloriatur in domino & dicit: Gratias ago deo quod omnium uestrum linguis magis loquor, diuinorū sensuum maiestatem, digno non poterat Græci eloquiū explicare sermone. Habebat ergo Titum interpretem: sicut & beatus Petrus Marcum. Cuius euangelium, Petro narrante, & illo scribente, compositum est. Deniq; & duæ epistolæ quæ feruntur Petri, stilo inter se & caractere discrepant, structuraq; uerborum. Ex quo intelligimus, pro necessitate rerum, diuersis eum usum interpretibus. Ergo & Paulus apostolus contristatur: quia prædicationis suæ in præsentiarum fistulam, organūq; per quod Christo caneret, non inuenerat: perrexitq; in Macedoniam: apparuerat em̄ ei uir Macedo, dicens: Transiens adiuua nos: ut ibi inueniret Titum, & uisitaret fratres: uel persecutionibus probaretur: hoc est enim quod dicit: Deo autem gratia qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem noticiæ suæ spargit in omni loco. Triumphat nos, pro eo quod est, triumphat de nobis, siue triumphum suum agit per nos: qui in alio loco dixerat: Spectaculum facti sumus mundo & angelis & hominibus. Deniq; narrat in consequentibus. Nam cum uenissemus Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra: sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnae, intus timores. Sed deus qui consolatur humiles: consolatus est nos in aduentu Titi. Non solum autem in aduentu eius, sed etiam in solatio. Ergo propterea ualefaciens Troianis siue Troadensibus profectus est Macedoniam, ut inueniret ibi Titum: & haberet interpretationis euangelijq; solatium: quem intelligimus non ibi repertum, sed post tribulationes & persecutiones apostoli superuenisse. Prius ergo q̄ uenisset Titus: multa perpeffus, agit gratias deo in Christo Iesu: quem gentibus prædicabat, quod dignum se elegerit, in quo ageret triumphū filij sui. Triumphus dei est, passio martyrum: & pro Christi nomine cruoris effusio,

C & inter tormenta laticia. Cum enim quis uiderit tanta perseverantia stare martyres atque torqueri, & in suis cruciatibus gloriari: odor noticiæ dei disseminatur in gentes, & subit tacita cogitatio, quod nisi uerum esset euangelium, nunquam sanguine defenderetur. Neque enim delicata & diuitijs studens ac secunda confessio est, sed in carceribus, in plagis, in persecutionibus, in fame, in nuditate & siti. Hic triumphus est dei apostolorumque uictoria. Sed poterat audiens respondere: Quomodo ergo non omnes crediderunt? Prius ergo quam interrogaretur soluit *αὐτοπροφασίη*: & iuxta morem suum quicquid alius obijcere potest: antequam obijciatur edisserit. Et est sensus: Nominis Christi in omni loco bonus odor sumus deo: & prædicationis nostræ longe lateque spirat fragrantia. Sed quia homines suo arbitrio derelicti sunt, neque enim bonum necessitate faciunt, sed uoluntate: ut credentes coronam accipiant, increduli supplicijs mancipentur: ideo odor noster qui per se bonus est: uirtute eorum & uitio quod suscipiunt siue non suscipiunt, in uitam transit aut mortem: ut qui crediderint, salui fiant: qui uero non crediderint, pereant. Nec hoc mirandum de apostolo: cum etiam de domino legerimus: Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicitur: solique radios tam munda loca excipiant quam immunda: & sic in floribus, quomodo in stercore luceant: nec tamen solis radij polluuntur. Sic & Christi bonus odor quod nunquam mutari potest, nec suam naturam amittere, credentibus uita est, incredulis mors. Mors autem non ista communis: qua cum bestiis morimur & iumentis, sed illa de qua scriptum est: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Ergo & uita arbitrandam est non hæc, qua spiramus & incedimus, & huc illucque discurremus: sed illa de qua Dauid loquitur: Credo uidere bona domini in terra uiuentium. Deus enim uiuorum est, & non mortuorum: & uita nostra abscondita est cum Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit uita nostra, tunc & nos cum illo apparebimus in gloria. Nec uobis (inquit) o Corinthij parum esse uideatur, si nobis prædicantibus ueritatem, alij credant, alij non credant: alij uera morte moriantur: alij uiuant ea uita quæ dicit: Ego sum uita. Nisi enim nos locuti essemus, nec incredulos mors, nec credentes uita sequeretur: quia difficile dignus præco Christi inueniri potest, qui in annunciandis illis, non suam, sed eius quærat gloriam quem prædicat. In eo autem quod se negat non esse sicut multos, qui uenditent uerbum dei, ostendit esse quamplurimos: qui quæstum putant esse pietatem, & turpis lucris gratia omnia faciunt: qui deuorant domos uiduarum, se autem ex synceritate quasi missum a deo: & præsentem eo qui se miserit, omnia in Christo & pro Christo loqui: ut causa prædicationis dei, triumphus Christi, eiusque sit gloria. Et notandum quod mysterium trinitatis in huius capituli fine monstretur. Ex deo enim in spiritu sancto, coram deo patre, in Christo loquimur. Ad comprobandum autem quod de Troa deperrexerit Macedoniam, de apostolorum actibus ponam testimonium. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem, & uisio per noctem Paulo ostensa est. Vir Macedo quidam erat stans & deprecans eum ac dicens: Transiens in Macedoniam adiuua nos. Quod cum audisset, statim quasi uimus proficisci in Macedoniam, certi facti, quod uocasset nos deus euangelizare eis.

Quæstio Duodecima.

Quid sit quod in epistola scribit ad Thessalonicenses prima. Ipse autem deus pacis sanctificet uos per omnia: ut integer spiritus uester & anima & corpus, sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur. Famosa quæstio, sed breui sermone tractanda. Supra dixerat, spiritum nolite extinguere: quod si fuerit intellectum, statim sciemus quis iste sit spiritus, qui cum anima & corpore in die aduentus domini conservandus est. Quis enim possit credere, quod instar flammæ quæ extincta definit esse quod fuerat, extinguatur spiritus sanctus, & sustineat abolitionem sui, qui fuit quondam in Israel, quando per Esaïam & Hieremiam & singulos prophetas dicere poterat: Hæc dicit dominus: & nunc in ecclesia per Agabum loquitur: Hæc dicit spiritus sanctus. Diuisiones donorum sunt, idem uero spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum, idem uero deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad id quod expedit. Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alij fides in eodem spiritu: alij operatio uirtutum, alij gratia sanitarum in uno spiritu: alij prophetia

A alij prophetia, alij discretio spirituum. Omnia autem hæc operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. De hoc spiritu, ne a se auferretur, rogabat Dauid, dicens: Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Qui quando auferatur, non substantia sui, sed ei a quo auferatur extinguitur. Ego puto unum atq; idem significare, Spiritum nolite extinguere: & quod in alio loco scribit, Spiritu feruentes. In quo enim feruor spiritus multiplicata iniquitate, & charitatis frigore non tepescit: in hoc spiritus nequaquam extinguitur. Deus igitur pacis sanctificet uos per omnia uel in omnibus, siue plenos atq; perfectos: hoc enim magis sonat *ὑποταγή*. Deus autem appellatur pacis: quia per Christum ei reconciliati sumus: qui est pax nostra: qui fecit utraq; unum: qui & in alio loco pax dei dicitur: superans omnem sensum, quæ custodit corda cogitationesq; sanctorum. Qui autem sanctificatur siue perfectus in omnibus est: in hoc & spiritus & anima & corpus in die domini conseruatur. Corpus, si singulorum membrorum utatur officiis: uerbi gratia, si operetur manus, pes ambulet, oculus uideat, audiat auris, dentes cibos molant, stomachus coquat, aluus digerat: aut si nulla membrorum parte truncatum est. Et hoc quisq; potest credere Apostolum pro credentibus deprecari: ut in die iudicii integrum omnium corpus Christus inueniat: cum omnium corpora, aut morte dissoluta sint: aut si (ut quidam uolunt) reperta fuerint spirantia, adhuc habeant debilitates suas, & maxime martyrum, & eorum qui pro Christi nomine uel oculos effossos, uel amputatas nares, uel abscissas manus habeant: Ergo integrum corpus est: de quo diximus in alia quaestione, tenens caput, ex quo omne corpus connexum atq; compactum, accipit augmentum in ædificationem corporis Christi. Hoc corpus ecclesia est. Et quicumq; huius corporis tenuerit caput, & cætera membra seruauerit, habebit integrum corpus: quantum accipere potest humana natura. Iuxta hunc modum & animæ integritas conseruanda est: quæ dicere potest: Benedic anima mea dominum: qui sanat omnes infirmitates tuas: & de qua scriptum est: Misit uerbum suum, & sanauit eos. Spiritus quoq; in nobis integer conseruatur, quando non erramus in spiritalibus, sed uiuimus in spiritu, acquiescimus spiritui: & opera carnis mortificamus spiritu, asserimusq; omnes fructus eius, charitatem, gaudium, pacem & cætera. Aliter. Præcipit nobis Solomone dicente: Tu autem describe ea tripliciter in consilio & scientia: ut respondeas uerbum ueritatis, his qui proponunt tibi. Triplex in corde nostro descriptio & regula scripturarum est. Prima, ut intelligamus eas iuxta historiam. Secunda iuxta Tropologiam. Tertia iuxta intelligentiam spirituale. In historia, eorum quæ scripta sunt, ordo seruatur. In tropologia, de littera ad maiora confurgimus: & quicquid in priori populo carnaliter factum est: iuxta moralem interpretamur locum: & ad animæ nostræ emolumenta conuertimus. In spiritali *θεωσία* ad sublimiora transimus: terrena dimittimus: de futurorum beatitudine & celestibus disputamus: ut præsentis uitæ meditatio, umbra futuræ beatitudinis sit. Quos Christus tales inuenerit: ut & corpore & anima & spiritu integri conseruent: & perfectam habeant triplicis in se scientiæ ueritatem: hos sua pace sanctificabit, & faciet esse perfectos. Multi simpliciter hunc locum de resurrectione intelligunt: ut & spūs & anima & corpus in aduentu dñi integra conseruent. Alij ex hoc loco triplicem in homine uolunt affirmare substantiam. Spiritus, quo sentimus: animæ, qua uiuimus: corporis, quo incedimus. Sunt qui ex anima tantum & corpore subsistere hominem differentes: spiritum in eo tertium non substantiam uelint intelligi: sed efficientiam, per quam & mens in nobis, & sensus, & cogitatio & animus appellantur: & utiq; non sunt tot substantiæ, quot nomina. Cumq; illud eis oppositum fuerit: Benedicite spūs & animæ iustorum dño: scripturam non recipiunt: dicentes eam in Hebraico non haberi. Nos autem in præsentis loco (ut supra diximus) spiritum qui cum anima & corpore integer conseruatur: non substantiam spūs sancti, quæ non potest interire: sed gratias eius donationesq; accipimus: quæ nostra uel uirtute uel uitio, & accenduntur & extinguuntur in nobis.

PRÆCEDENTIS EPISTOLÆ SCHOLIA.

S Vo lustrauit ingenio.) Nonnulli codices habebant, illustrauit. Vtraq; lectio probe habet. Lustrauit, quod illius scripta per omnes Galliarum partes uolitarēt & uagarētur. Illustrauit, quod nobilitaret: sed mihi lustrauit magis arridet. Quippiam mullitare.) Mullitare, est paululum ac tacite loqui, quod & mutire uocant, a *μυ* & uerbo *μύω*. Licet concedā eis.) Paucissimis contigit quod diuo Hieronymo, ut hæc tria simul coniungeret: litteras, quas uocat sæculares, eloquentiam & scientiam scripturæ diuinæ. Non in doctis.) Retulit uerba Pauli e prima ad Corinthios epistolam.

C stola capite secundo. Vt abyssus ueteris.) Verba psalmi quadragesimi primi trahit ad Allegoriam. In-
dicat obiter in quo sita sit Theologica cognitio, nō in curiosis & ambitiosis quaestionibus uel rixis potius,
sed in utriusq; instrumenti scientia, in qua mire ualuit Hieronymus. Porro cataraetæ dicuntur prærupta,
per quæ flumen deicitur potius q̃ defluit. Veritas domini.) Ex psalmo trigesimo quinto. Et uide, ut mi-
re tria loca contexuit. Quibus mandatum est.) Hoc legis psalmo septuagesimo septimo. Meum mu-
nusculum condiat.) Quidam codices habent holuscum pro munuscum, quidam pectus: sed holuscu-
lum, magis probo: quandoquidē Hieronymus palam alludit ad historiā quæ est Regū libro quarto cap.
quarto, de Eliseo, qui puerū emisit, ut colligeret herbas agrestes, & coqueret pulmentum filiis propheta-
rum. Qui cum inuenisset quasi uitam syluestrem, collectasq; ex ea colocynthidas coxisset & apposuisset,
exclamauerunt: Mors in illa: unde & hic mortuas aquas dixit. Caterū Eliseus iniecta farina sustulit ama-
ritudinem. Quia omne sacrificium quod.) Id inculcat lex Mosaisca, ne quod sacrificium offeratur absq;
sale, ut Leuitici secūdo. Quicquid obtuleris sacrificij, sale condies, nec auferes sal fœderis dei tui de sacri-
ficio tuo. In omni oblatione offeres sal. Quem uidit Iesus.) Lucæ capite decimo, quod mire torlit ad su-
perbam eloquentiam, ex allusione uocum, fulgor & fulgur. Decorem nec faciem.) Ad eum modum
mire depinxit Christum Esaias capite quinquagesimo tertio.

EX PRIMA QVAESTIONE.

Et Apostolus passiuam in omnes.) Omnes quos uiderim codices habebant passiuam. Verum ego uel
omnibus refragantibus non dubitem legere passim. Quidam habebant passiuam, & omnem in omnes.
Locus est apud Paulū in epistola ad Galatas cap. sexto. Sed camelus.) Et hic camelus pro animāte acce-
pit, non pro rudente, quæadmodū interpretantur quidam. Quanc̃ Christus cū diuitē appellat, non sim-
pliciter appellat diuitem qui possidet opes, sed qui eas ut rem magni momenti miratur & amat. Alioqui
nec princeps bonus, nec bonus episcopus, nec bonus iudex erit qui miratur diuitias, tantum abest ut bo-
nus christianus.

EX SECUNDA QVAESTIONE.

Hic est sanguis.) Christus alludit ad uerba quibus iuxta cerimonias Mosaiscas utebat̃ sacerdos aspergēs
uictimæ sanguinē. Vineæ Sorec.) Sic ipse interpretat̃, bona uitis, uel optima uinea, seu electa uitis, aut
tinea electionis.

EX TERTIA QVAESTIONE.

D Quod in raris fertur euange.) In his quidem exemplaribus quæ mihi uidere contigit, habebatur quidē,
sed extremo loco, uelut adiecticiū. Ita enim distinguendum.) Hic perpende lector quantum habeat
ad intelligendos auctores momenti recta distinctio. Est enim ceu cōmentariolum sermo scite scriptus ac
diligenter distinctus. Verbi ambiguitate deceptum.) Si diuus Hieronymus legisset euangelij scdm
Matthæum Hebraice scriptum: hic erat locus illud citandi, cum ait Hebraicam uocem ancipitem fuisse.
Quanc̃ in catalogo scriptorū illustrium indicat a se uisum in bibliotheca Cæsariensi, sed qm̃ huius testi-
moniū nusc̃ adducit, aut sensisse uidet̃ de euangelio Nazaranorū, qd̃ qdā Matthæo tribuebant, aut aliud
q̃ppia in causa fuit. Sed ut ad rē redeā, apud latinos sero fit qd̃ post tēpus fit, & sero qd̃ tarde, & serū diei
dicūt uespa, sicuti mane prima diei pars. Nam Hebrais uespe dicūt ערב: pro quo Græcus habet ὄψις, qd̃ si-
gnificat tarde uel sero, hoc est post tēpus, uel post longū tēpus, ut apud latinos sero. Iacobi & Ioseph.)
In Græcis codicibus habetur ἰωσήφ & ἰωσήφ in nominādī casu. Vnde uetusti latinorū codices Ioseph habet,
non Ioseph. Aut certe Iose legendum est, non Ioseph.

EX OCTAUA QVAESTIONE.

Iuxta Anagogen.) ἀναγωγή, id est subductionem, cum sensus ad altiora sustollitur, quo uerbo diuus
Hieronymus generaliter solet uti. In euangelio quod Hebraicis.) Sentit de euangelio Nazaranorū,
quod inter apocrypha legitur, id citat & alijs aliquot locis.

EX NONA QVAESTIONE.

Ad id quod expedit.) Sic enim habent Græca πρὸς τὸ συμφέρον, id est ad id quod confert. Quod
cunctis apostolis magis.) Et hunc locum citat iuxta græcanicam ueritatem. Sic enim habet Paulus capi-
te decimo quarto primæ ad Corinthios epistola εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσῃς λαλῶν,
id est gratias ago deo meo, quod omnibus uobis magis linguis loquor: Vt sensus sit, Paulum non ideo
contemnere linguarum donum quod ipse parum eo præcellat, sed quod utilius iudicet prophetiæ do-
num. Et coeperunt loqui uarijs linguis.) Vetus codices habebant, alijs linguis, consentientes cum
Græcorum exemplaribus in quibus est ἑτέραις γλώσσῃς. Montanus.) Is dicebat se spiritum esse sanctū,
quem Christus promississet discipulis.

EX DECIMA QVAESTIONE.

Basilidis.) Augustinus nihil de Basilide meminit, quod ad hunc locum pertineat. Is negauit mundum
a deo conditum, sed a sexcentesimo sexagesimo quinto cælo. Christum item crucifixum negauit, sed
eius loco Simonem Cyrenæum. Manichæi.) Is originem peccati non referebat ad liberum arbitrium,
sed ad cōmixtionem boni & mali, quorum ille duo faciebat principia. Hiberas nenas.) Id est nugas
Hispanicas. Id diuus Hieronymus libenter usurpat, haud dubie lectum apud Poetam quempiam. Hibe-
ria pars Hispaniæ est, hi laborabant infamia maleficiorum, & apud illos Geryon fuit triformis, & Tagus
fluuius auro fluens. Aegyptiaq; portenta.) Aegyptij mortaliū omniū supersticiosissimi, taurū colunt,
simiam caudatā, canem, arietem & similia portenta loco numinū habent, & fabulas portētuousas, ut apud
Platonē de damone Teuth.

EX VNDECIMA QVAESTIONE.

Qui semper nos triumphat.) τῷ πάντοτε τριαμβούντι ἡμᾶς. Sic em̃ usurpat hoc uerbi Paulus, in eum sen-
sum, quē mox indicabit diuus Hieronymus, significans Paulū hac uoce noue usum. Sicut plurimi adu-
terantes.)